

**Krallık Macaristanı'nda Bir Ceza Davasının İncelemesi:
Eğri'den Gelen Türk'ün Cinayeti [1687]**

*An Examination of Criminal Trial in The Kingdom of Hungary:
The Murder of a Turkish Man from Agria [1687]*

Burak Akın*^{ID} & Péter Tóth^{ID}**

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

**Araştırma Makalesi
Research Article**

**Sorumlu yazar:
Corresponding author:**
* University of Szeged
burkakin@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0240-8096

** University of Miskolc
peter.toth.171@outlook.hu

ORCID: 0009-0006-8938-4646

Başvuru / Submitted :
1 Ağustos 2023

Kabul / Accepted :

10 Ekim 2023

DOI: 10.21021/osmed.1336108

Atıf/Citation:

Akın, B; Tóth, P. "Krallık Macaristanı'nda Bir Ceza Davasının İncelemesi: Eğri'den Gelen Türk'ün Cinayeti [1687]", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 19 (2023): 88-107.

Benzerlik / Similarity: %8

Öz

Bu çalışma, XVII. yüzyılın son çeyreğinde Krallık Macaristanı'nda görülen bir ceza davası üzerinden Macaristan nahiye idaresinde mahkeme sürecini ele almayı amaçlamaktadır. Maktul, 1686 yılının Noel kutlamaları sırasında, Eğri Kalesi'nden yola çıkıp Ónod Kalesi'ne varmak isteyen bir Türk'tür. Mahkeme kaydında ismine, yaşına ve mesleğine dair hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Yola çıkış amacı Hıristiyanlık inancına geçmek olan maktul, Miskolc kasabasında konakladığı zaman bir grup Macar tarafından kendisinin altın işlemeli kılıcını ele geçirmek gayesiyle öldürülmüştür. Öldürme planını tasarlayan Száraz János, nahiye şûrası tarafından infaz edilirken suç ortağı Borbély György isimli asilzadeye karşı 1687 yılında dava açılmıştır. Mahkeme kaydını önemli kılan hadise, bahsi geçen asilzadenin ihanet suçuyla yargılanmasıdır. Zira isnat edilen bu suç sebebiyle sanık tüm servetini ve hatta canını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Anahtar Kelimeler: Macaristan Krallığı, Osmanlı Devleti, Eğri, Ceza hukuku.

Abstract

This research aims to examine the judicial process of the comitatus administrative unit by analyzing a criminal trial that occurred in the Kingdom of Hungary during the last quarter of the 17th century. The victim was a Turk who departed from Castle of Agria during the Christmas celebrations in 1686 en route to Castle of Ónod. The judicial record does not provide any information regarding the victim's name, age or occupation. The reason for the victim's departure was to convert to Christianity. While stopping over in the Miskolc oppidum, he was killed by a group of Hungarians who wanted to steal his gold-embellished sword. Although the planner of the murder, Száraz János, was executed by the sedes judiciaria, his accomplice, a nobleman named Borbély György was prosecuted in 1687. The importance of the court record arises from the fact that aforementioned nobleman, Borbély György, was accused of the crime of treason, which, if convicted, could have resulted in the loss of his wealth and even his life.

Keywords: Kingdom of Hungary, Ottoman Empire, Agria, Criminal law.

Giriş

Borsod-Abaúj-Zemplén İl Arşivi'nde bulunan bu cinayet davası kaydının¹ 1687 yılında Borsod nahiyesi zabıt defterine tahrir edilmesinden bu yana hakkında bir akademik çalışma henüz yapılmamıştır. Krallık Macaristanı kuvvetleri ve Osmanlı birlikleri arasındaki çatışmaların yanı sıra ayaklanmalar ve yangınlar sonucunda Osmanlı hâkimiyetindeki Macaristan'la ilgili yerel idari birimlerin kayıtlarından pek az zabıt defteri ve Macarca belge kalmıştır. Günümüzde Kuzeydoğu Macaristan'da Borsod-Abaúj-Zemplén ilinin bir şehri olan Miskolc'daki il arşivi, XVI. ve XVII. yüzyılları pek çok açıdan incelememize imkân veren Osmanlıca² ve Macarca³ belge bulundurmasıyla önemli bir yere sahiptir. Bu minvalde, Borsod nahiyesi zabıt defterinde yer alan mezkûr cinayet davası, hem ender oluşu hem de muhteviyatı açısından ehemmiyet teşkil etmektedir.

Araştırma, bir yandan mahkeme kaydının Türkçe çevirisini sunarken diğer yandan davanın konusu, isnat edilen suç, mahkeme unsurları ve mahkeme usul işlemleri hakkında bir ön bilgi vererek çeviri metninin tahlilini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Macarca transkripsiyonu ise çeviri ve asıl metin arasında karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadır. Çalışmada yer alan Macarca isimler, Macaristan'da âdet olduğu üzere soyad-ad sıralamasıyla kullanılmıştır. Ayrıca mahkemede yer alan memuriyetlerin isimleri Türkçe'ye çevrilmeden, Macarca asıllarıyla tercih edilerek Latince karşılıkları verilmiştir. Bunun sebebi, bu isimlerin Osmanlı Devleti'nin idari yapısında tam bir karşılığının olmamasıdır. Ancak çalışmada bu memuriyetlerin yetkileri ve görevleri açıklanarak mahkemedeki rollerinden bahsedilmiştir. İstisna olarak, yeminli mahkeme azası memuriyeti⁴ (Mac. *Esküdt* Lat. *Juratus Assessor*) ve zabıt kâtibi (Mac. *Jegyző* Lat. *Notarius*) kelimeleri Türkçeye çevrilmiştir.

¹ HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. Borsod vármegye levéltára, Közgyűlési jegyzőkönyvek, 10. kötet., 816–821.

² Miskolc ahali ve Osmanlı devlet adamları arasındaki ilişkileri çok açık bir şekilde ortaya koyan mühim dosyalardan ilki kısaca Türk vesikalari olarak bahsedeceğimiz arşiv kayıdır. Çoğunlukla Eğri Vilayetinden gönderilmiş 17'si Macarca, 44'ü Osmanlıca olmak üzere toplamda 61 belgeden oluşmaktadır; *HU-MNL-BAZVL IV.1501.m. Miskolc város tanácsának iratai. Miskolc város török levelei*. Szendrei János, Miskolc yerel tarihiyle ilgili kaleme aldığı beş ciltlik monografyasının üçüncü cildinde bu vesikaların Macarca transkripsiyonlarına ve Osmanlıca'dan Macarcaya çevirilerine yer vermiştir. Osmanlıca belgeler Velics Antal tarafından çevrilmiş ve transkribe edilmiştir; János Szendrei, *Miskolcz Város Története és Egyetemes Helyiratai Oklevéltár Miskolcz Város Történetéhez 1225-1848*, C. 3 (Miskolc, 1890). Türk Vesikalari dosyasındaki Macarca belgelerin ve diğer Latince kayıtların da bulunduğu Osmanlı hâkimiyetindeki Borsod nahiyesinin vergilendirilmesi hakkında Latince ve Macarca belgelerden oluşan diğer bir eser için bkz; Tamás Bodnár ve Péter Tóth, *Borsod Vármegye Adózása a Török Korban* (Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek 44, 2005).

³ Muhasebe defteri (Mac. *Számadaskönyv*) bir Macar idari biriminin gelirlerinin, giderlerinin ve vergilerinin kaydının tutulduğu evrak türüdür. Borsod-Abaúj-Zemplén İl Arşivi'nde bulunan muhasebe defterleri ise 1678-1686 yılları arasındaki Eğri Vilayeti yöneticileri ve memurlarının, Miskolc ahalisinden satın aldığı veya el koyduğu ürünlerin, eşyanın kaydının yanı sıra Eğri yöneticilere ödenen vergi hakkında da tarihî önem taşıyan bilgiler ihtiva etmektedir; HU-MNL-BAZVL IV.1501/f 1-5. füzet, Miskolc számadaskönyvei 1678-1687. Muhasebe defterleri hakkında bkz; Dániel Nyíri, "Miskolc Régi Számadaskönyvei", *Történelmi és Régészeti Közlemények Miskolc Város és Borsodvármegye multjából*, II (1926): 17-26.

⁴ Sadrettin Karatay kitap çevirisinde *esküdt* memuriyetini, yeminli aza olarak çevirmiştir. Bu çalışmada ise mahkemedeki görevinden yola çıkarak, yeminli mahkeme azası olarak alternatif bir çeviri tercih ettik; Sándor Takáts, *Macaristan Türk Aleminde Çizgiler*, Çev., Sadrettin Karatay (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1922), 13.

Son olarak, çalışmanın pek çok yerinde geçen nahiye idari birimi hakkında bir açıklama yapmak gereklidir. *Vármegye* (Lat. *Comitatus*) kelimesinin alternatif karşılığı olarak Türkçe’de iki farklı kelime kullanılmıştır: il ve vilayet. Ancak Osmanlı hâkimiyeti döneminde Macaristan’daki yazışmalarda bu idari birimi tanımlamak için nahiye tabirinin kullanıldığını görmekteyiz.⁵ Bu sebeple; il veya vilayet yerine bu araştırmada nahiye kelimesi tercih edilmiştir.

1. Davanın Konusu

Maktul, 1686 yılında Budin’deki Osmanlı varlığına imparatorluk orduları tarafından son verildikten yaklaşık dört ay sonra, Eğri Kalesi’nden Hıristiyanlık inancına geçmek için Ónod Kalesi’ne doğru yola koyulan bir Türk’tür. Mahkeme kaydında, yalnızca (Mac. *Török*),⁶ Türk şeklinde kaydedilmiştir. Elimizde başka bir bilgi olmadığından Eğri’den gelen Türk olarak nitelendirdiğimiz bu şahıs elbette bir Osmanlı tebaası olarak düşünülmelidir. Bu meseleyi daha detaylı bir şekilde açıklamakta fayda vardır. Zira sadece Macarlar değil, bölgedeki Osmanlı idarecileri de doğal olarak kendilerinden bahsederken Türk ifadesini kullanmaktadırlar.⁷

Böylesi önemli bir davada maktulün asıl isminin kullanılmaması, sadece Türk olarak bahsedilmesinin yeterli oluşu bize bu durumun Borsod nahiye mahkemesi için sıradan bir hadise olmadığını göstermektedir. Zira ‘Türk’ tabiri tahkikat süresince yöneltilen sorularda bu şahsın kim olduğu konusunda yeterince açık ve ayırt edici bir unsurdur. Hıristiyan olmak için atıldığı bu serüvende, Ónod Kalesi’ne yakın bir konumda bulunan Miskolc⁸ kasabasına Noel kutlamalarının olduğu vakit gelmiştir.

Hususen neden Miskolc’da konaklamaya karar verdiğine dair bir açıklamaya rastlanmamıştır. Buna rağmen bazı çıkarımlarda bulunmamıza imkân veren ipuçları tespit edilebilmektedir. Gyulai Éva’nın belirttiği üzere, Eğri’nin Osmanlı idaresinin tasarrufuna geçmesiyle birlikte, Bükk Dağı’ndan Miskolc’a ulaşım önem kazanmaya başlamıştır. Miskolc ahalisinin yalnızca nakdî vergilerini değil, yıllık sağlamakla yükümlü oldukları top arabalarının büyük bir kısmını da bu güzergâhtan ulaştırdığı bilinmektedir.⁹ Eğri’den gelen Türk’ün bu yolu tercih etme ihtimallerinden ilki dağ yolunun varış noktalarından birisinin Miskolc kasabası olmasıdır ve buraya bu

⁵ 1644 yılında Budin Beylerbeyi Osman tarafından Nádor Eszterházy Miklós’a gönderilen mektup için bkz; Ludwig Fekete, *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645, (Schriften des Palatins Nikolaus Esterházy)* (Budapest, 1932), 450. Orta Macaristan bölgesi, Kassa ve yedi nahiye hakkında bkz; József Blaskovics, “Az orta Madzsar (Orta Macar) és Erdély Történetére Vonatkozó Török Okiratok I. Rákóczi György Fejedelem Korából”, *Borsod-Abaúj-Zemplén Levéltári Évkönyve*, VI (1990): 259-301. Bu idari birimin Türkçe karşılığı için verdiği değerli tavsiyelerinden dolayı Prof. Dr. Papp Sándor’a teşekkür ederiz.

⁶ Macar arşiv vesikalarında ve tarih yazımında genellikle Osmanlı Devleti’nden *Török Birodalom* (Türk İmparatorluğu), *Törökország* (Türkiye, Türk memleketi) olarak bahsedilmektedir. Ayrıca, Müslüman-Muhammedî yerine de kullanılmaktadır.

⁷ Buna bir örnek olarak Eğri Beylerbeyi Kasım’ın Miskolc ahalisine gönderdiği 1663 tarihli Macarca mektubu şöyle başlamaktadır: „Biz, yüce ve mağlup edilemez Türk Kayzarının serhad Eğri Kalesi’nin, Tisza ve Tuna nehirleri arasındaki topraklarının ve ordularının koruyucu beyi, efendisi, muhterem ve yiğit, alicenap Kasım Paşayız. Siz ki...” HU-MNL-BAZVL IV.1501.m. 23.

⁸ Miskolc kasabası 1544 yılında Budin Beylerbeyi Mehmed tarafından vergiye bağlanmıştır; Samu Borovszky, *Borsod Vármegye Története: A Legrégibb Időktől a Jelenkorig* (Budapest: MTA, 1909), 84.

⁹ Éva Gyulai, “Miskolc Topográfiaja a XVI–XVII. Században”, *Miskolc Története: 1526-tól 1702-ig*, C. 2 (Miskolc, 1998), 94.

güzergahtan varmıştır.¹⁰ Bir diğer ihtimal ise kayın ağaçlarıyla kaplı bu yoldan güvenli bir şekilde gizlenerek seyahat etmeyi düşünmüş olmasıdır. Aynı zamanda maktul için Eğri ve Ónod Kalesi arasındaki daha kısa olan yolu tercih edilmez kılan durum, savaşlar neticesinde ıssızlaşmış bu bölgede, eşkıyaların oluşturduğu riskin yanında yalnız başına seyahat etme tehlikesi de olabilir. Zira yola çıktığı 1686 yılının aralık ayında ovalardaki otların ve çalılarının kurduğu, ağaçların yapraklarını döktüğü açık bir alanda seyir halinde olan kişinin kendini diğer unsurlara belli edeceği aşikârdır.¹¹ Bu olasılıkların hem Macar hem de Türk bir kimse için eşit derecede tehlikeli sonuçlar doğurabileceği unutulmamalıdır. Mahkeme kaydı maktulün Ónod Kalesi'ne doğrudan gitmek yerine neden önce Miskolc'a geldiği hakkında bizi bilgilendirmemektedir.

Dava için yapılan ön tahkikat neticesinde, Miskolc'a vardığı zaman Borbély György adlı bir asilzade ve arkadaşlarının onunla dostluk kurdukları ortaya çıkmaktadır. Birinci tanık Katona Mihály'ın ifadesine göre Borbély György, mezkûr Türk ile birlikte tanığın evine gittiği zaman orada Száraz János ile karşılaşmıştır.¹² Bu konuşma esnasında Száraz János, Borbély György'e Türk'ü öldürmeyi teklif etmiştir. Borbély György, Türk'e ait olan altın işlemeli kılıcın kendisine verilmesi şartıyla bu öneriyi kabul edip, kimseye bu konudan bahsetmeyeceğini söyleyerek suç ortağı olmuştur.¹³

Száraz János ve yoldaşları, Eğri'den gelen Türk'ü yukarıdaki konuşmanın gerçekleştiği günün gece yarısı yanlarına alarak yola çıkmışlar ve 1686 yılının Noel haftasında öldürmüşlerdir. Bu öldürme hadisesinin nerede ve nasıl gerçekleştiğini bilmiyoruz. Fakat tanık ifadelerinde, Száraz János ve Borbély György arasındaki konuşmadan bir hafta sonra Türk'ün dolmasını, altın işlemeli kılıcını (Mac. *Aranyas kard*) ve diğer eşyasını aynı şekilde Katona Mihály'ın hanesinde kendi aralarında iktisam ettikleri belirtilmektedir.¹⁴ Tahkikat ve tanık ifadelerine göre Száraz János'un bu öldürme planını tasarladığını anlıyoruz. Száraz János hakkında bir dava kaydına ulaşılamamasına rağmen nahiye şûrası tarafından infaz edildiği, tanıklara yöneltilen sorulardan ortaya çıkmaktadır.¹⁵ Bundan dolayı davanın sanığı yalnızca Borbély György'dür. Maktul adına ne Eğri'den ne de tanıdıkları tarafından bir başvuruda bulunulmamıştır. Fakat Borsod nahiye şûrası bir kamu davası olarak bu süreci başlatıp yetkili *szolgabíróyu* (Lat. *Judlium nobilis*) tahkikatı başlatmak için olayı soruşturmaya göndermiştir.¹⁶

1.1. İsnat Edilen Suç

1687 yılında Borsod nahiyesi zabıt defterine tahrir edilmiş bu dava kaydının diğer bir önemi ise iddia makamının sanık Borbély György aleyhine cezanın tatbiki için başvurdukları kanundur.

¹⁰ Bkz; Ek-1: Harita XVI. yüzyıl sonu Borsod nahiyesindeki kale (Mac. *Vár*), virane hâline gelmiş kale (Mac. *Rom*) ve Osmanlı kaleleri (Mac. *Török vár*) hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmada kullanılmasının nedeni, maktulün yolculuğunu analiz etmek için çok uygun bir kaynak oluşudur. Zira Eğri Kalesi'nden Miskolc kasabasına ve Ónod Kalesi'ne giden yollar ile beraber Bükk Dağı güzergâhını ayrıntılı bir şekilde göstermektedir. Harita için bkz; Gyulai, 95.

¹¹ Osmanlı hâkimiyeti döneminde yolların ve yolculukların olası tehlikeleri hakkında bkz; Takáts, *a.g.e.*, 151-154.

¹² HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 817.

¹³ HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 819.

¹⁴ HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 819.

¹⁵ „*Vallja meg igazán, hiti után az tanú, Borbély György uramnak az töröknek megölettetésében, mellynek haláláért Száraz János megölettetett, volt-é valami közi, ha volt, micsoda közi volt?*” HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 819.

¹⁶ HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 816-818.

Davacı vekili, sanığın gerçek bir sebebe dayanmayarak adam öldürme suçuna binaen Kral Ulászló'nun (II. Vladislaus) 1498 tarihli Üçüncü Kararnamesi'nin (*Harmadik Decretum*) 73. maddesi¹⁷ ve Werböczy István'ın 1514 tarihli Üçlü Kitap'ının (*Tripartitum*) birinci kısmının ondördüncü maddesinin son fıkrasına¹⁸ istinaden yargılanmasını istemiştir.¹⁹ Burada bahsi geçen yasaları incelediğimizde, iddia makamının sanığı ihanetle (*Nota infidelitatis*) suçladığını görmekteyiz. Kral Ulászló'nun Üçüncü Kararnamesi'nin 73. maddesi şu şekildedir: “*Bundan böyle serhad kalelerinde görevli memurlardan ve başka âdemlerden birisi eğer Türklerin diyârından yâhut hâkimiyeti altındaki yerlerden gizlice bu ülkenin hudûdlarına, hatta memleketin topraklarına sığınan kimselere ve onların mallarına herhangi bir şekilde zarar verirse, ebedî ihânet suçuyla cezâlandırılacaktır.*”²⁰ Werböczy István'ın Üçlü Kitap'ının birinci kısmının ondördüncü maddesinin son fıkrası ise: “*...dahası sapkın dinlerini terk edip Türk diyârından bizim memleketimizin topraklarına, buraya yerleşmek için sığınanları tâciz edenler, hürriyetlerine el koyanlar ve onların mallarını çalanlar ihânet suçuyla cezâlandırılırlar.*”²¹

İhanetle suçlanan sanığı iki yaptırım beklemekteydi; mal ve can kaybı. Kanunlara göre servetine el koyulup mülkleri ve kral tarafından bağışlanmış arazileri müsadere edilmekteydi. Bu süreçte hayatta olan mirasçıları mağdur etmeden mirastan payları verilir. Müsadere hazinesi tarafından suçlunun eşine²² evlilik sözleşmesindeki muayyen miktar, eşya yahut arazi; kız çocuklarına²³ ise miras hukukuna göre hakları verilir. Bunların yanı sıra suçlunun borçlu olduğu kimselere de borçlarının karşılıkları ödenirdi.²⁴ Bahsi geçen suçun ne kadar ağır olduğunu gösteren diğer bir nokta ise bu kararın yalnızca kral tarafından hafifletilebilmesi veya suçluyu bizzat bağışlayabilmesiydi.²⁵ İddia makamının Borbély György aleyhine suçlamaları sonucunda

¹⁷ “II. Ulászló Harmadik Decretuma”, *Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytar (1000-1526)*, erişim 8 Nisan 2023, <https://mek.oszk.hu/01300/01396/html/02.htm#28>.

¹⁸ István Werböczy, *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve* (Budapest, 1990), 86.

¹⁹ „Annak okáért kívánja az dominus actor és magistratus, hogy az dominus in causam attractus ezen ok nélkül való cselekedeteért az ország törvénye szerint, signanter articulum 73. Uladislai regis decreti 3. et titulum 14. partis primae Tripartiti Decreti ultimo paragrapho per dominos iudices judicialiter cum executione reali convincáltassék...” HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 821.

²⁰ „A török hatalom alól menekülöket örökös hűtlenség vétkének büntetése alatt senki se zaklassa vagy akadályoztassa. A végváratat felügyelő tisztviselők és bármely más állású emberek közül senki se merészkedjék ezután azokat, kik a törökök uralma alól vagy területéről alattomban ennek az országnak határaiba vagy magába ez országba is menekültek, személyeikben avagy dolgaikban bármi módon gátolni vagy megkárosítani. 1. §. Örökös hűtlenség vétkének büntetése alatt.” “II. Ulászló Harmadik Decretuma”.

²¹ „Továbbá azoknak, kik kárhoztatott felekezeteökről lemondván, Törökországból e mi országunk területére, itten való tartózkodás végett menekülnek, háborgatói, letartóztatói és fosztogatói.” Werböczy, *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve.*, 86.

²² Bir nevi mehre benzeyen, evlilik esnasında yazıyla veya sözlü anlaşılaraq kadına verilen evlilik hediyeleri hakkında bkz; Ibolya Katalin Koncz, “A Jegyajándék és a Hitbér Jogtörténeti Gyökerei”, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 1/XXX (2012): 67-73.

²³ Kız çocuklarının miras hakkı için bkz; József Holub, *Néhány Kérdés a Leánynegyed Köréből*, C. IV (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1936).

²⁴ Ferenc Eckhart, *Magyar Alkotmány- és Jogtörténet* (Budapest: Politzer, 1946), 350.

²⁵ Ákos Timon, *Magyar Alkotmány- és Jogtörténet: Különös Tekintettel a Nyugati Államok Jogfejlődésére*, 6. kiad. (Budapest: Grill, 1919), 446.

mahkeme heyeti ne gibi bir karara vardı bilemiyoruz. Bu ancak davalı vekilinin hukuktaki ve savunmadaki ustalığına bağlıdır. Zira dava kaydı, zabıt defterinde müdafî vekilinin, şahit ifadeleri ve dava arzuhalini mahkemeden talep etmesinin ardından sona ermektedir.²⁶ Müdafî vekilinin bu isteği; mahkemeyi yavaşlatmak, savunma hazırlamak ve belgelerdeki açıkları bulmak için sıkça başvurulan bir zaman kazanma yöntemi idi.

Bu çalışmada yer alan mahkeme metninin çevirisi pek çok açıdan klasik bir dava sürecini anlamak adına önemli ve ayrıntılı bir örnektir. Aşağıda yer alan bölümlerde, davada yer alan memurların görevleri hakkında bir ön bilgi verilmesi çeviri metnini tahlil etmek için elzemdir. Bu açıklamaları yaparken odak noktamız bu mahkeme kaydında yer alan unsurların adli vazifeleri olacaktır.

1.2. Mahkeme Unsurları

Adli süreç davacının şikâyetini mahkemeye ilemesiyle başlamaktadır. Eğer mağdur taraf bu müracaatı yapacak durumda değilse, mesela cinayete kurban gittiye bu hâlde nahiye şûrası davayı açmaktadır.²⁷ Bu süreç XVIII. yüzyılın ortalarına kadar farklı bir şekilde de işleyebilmekteydi. Nahiye, *alispán* (Lat. *Vicecomes*) başkanlığında, yeminli mahkeme azası ve *szolgabíró* ile genellikle üç ayda bir kazaları²⁸ ziyaret eder ve halkın şikâyetlerini dinlerdi. Böylelikle cinayet, suç ortaklığı, ihanet, hırsızlık, büyücülük vesaire suçlara karışanlarla alakalı sorular yöneltip, ahalinin mahkemeye başvurmasına gerek kalmadan tahkikatı başlatırdı. Kazalarda ikamet eden nüfusun azlığına rağmen ekseriyetle sözüne itimat edilen, halkın arasında öne çıkan kimselere müsaade edilirdi. Suçlamalar ve şüpheler neticesinde şüphelinin nahiye mahkemesine çıkarılmasının gerekli olduğu durumlarda serfler tutuklanmakta, asilzadeler ise mahkemeye celp edilmekteydi. Şüphelerin henüz kanıtlanmadığı hâllerde daha derin bir tahkikata başlanırdı.²⁹

Nahiye mahkemesine *alispán* başkanlık ederken *szolgabíró*, yeminli mahkeme azası ve zabıt kâtibi de mahkemede yer almak zorundaydı.³⁰ *Alispán*, nahiye yönetiminde *főispán*³¹ (Lat. *Supremus comes*) ardından en yetkili idareciydi. Nahiye mukimleri olan toprak beyleri, asilzadelerin seçimiyle görev başına gelir ve yıllık düzenli maaş alırdı. XVII. yüzyıl içerisinde pek

²⁶ „Nomine et in persona egregii domini Georgii Borbély, praetensi videlicet in causam attracti egregius Andreas Aszalay, legitimimus eiusdem procurator cum nostris et penes personalem eiusdem adstantiam, praemissa solenni juris protestatione, reservataque tempore discussionis causae et criminalis allegandi, disputandi ac memoratum suum principalem defendendi cum omnimoda facultate comparet, petitque paria productae actionis et accessoriorum judicialiter impertiri. Dantur. Expeditur.” HU-MNL-BAZVL IV. 501/a.10. kötet, 821.

²⁷ Iván Meznerics, *A Megyei Büntető Igazságszolgáltatás a 16-19. Században* (Budapest: Sárkány Nyomda, 1933), 52-53.

²⁸ Kazalar (Mac. *Járás*) nahiyenin dört idari birime ayrılmasıyla meydana gelmişlerdir. Kaza hakkında bkz; László Marjanucz, “A járás a magyar történelemben”, *Acta Universitatis Szegediensis : Acta Juridica et Politica-Ünnepi kötet : dr. Blazovich László Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára*, LXXV (2013): 441-454. Borsod nahiyesinin kazaları hakkında bkz; Samu, a.g.e., 174-75.

²⁹ Iván, a.g.e., 52-53.

³⁰ Péter Bán, ed., *Magyar történelmi fogalomtár: L-Zs*, c. II, Magyar történelmi fogalomtár (Budapest: Gondolat, 1989), 240.

³¹ *Főispán* hakkında; Péter Bán, ed., *Magyar Történelmi Fogalomtár : A-K*, C. I (Budapest: Gondolat, 1989), 141-142.

çok kez değişiklik göstermesine rağmen genellikle *főispán*, nahiye asilzadelerinden üç kişiyi idare meclisine önerir ve bu şahıslar arasından seçim yapılırdı. Görev süresi ise bir yıl ile sınırlıydı.³²

Szolgabíró, nahiye idaresinde olduğu kadar adli işlerde de fevkalade önemli bir yere sahipti. *Főispán* tarafından tavsiye edilir ve aynı şekilde nahiye asilzadeleri tarafından seçilirdi. Ekseriya her nahiyede bir yıllığına dört *szolgabíró* göreve getirilirdi. Bu memurların halk arasından, seçkin, nahiye toprak sahiplerinden olmalarına önem gösterilirdi. Varidatları öncelikle mahkemelere sağladıkları hizmetler karşılığı aldıkları ücretlerdi. Adli vazifeleri arasında nahiye mahkemesinde hazır bulunma, adli tahkikat yapma, davalıyı mahkemeye celp etme, şahitlerin ifadelerini alma ve mahkeme kararını tatbik etme bulunurdu.³³

Yeminli mahkeme azalığı memuriyeti, *szolgabíró*ların idari ve adli sahadaki fazla iş yükleri nedeniyle ortaya çıktı. Bu sebeple XV. yüzyılın ilk yarısına kadar bu memurlar nahiyede daimi çalışanlar değil, gerektiği hâlde hizmetlerine müracaat edilen kimselerdi. Ancak mezkûr yüzyılın ikinci yarısında geçici memuriyetleri değişerek, daimi olarak görev almaya başladılar. Davalarda ve *szolgabíró* ile beraber tahkikatlarda bulunmaları zaruriydi. Öncelerinde yalnızca adli işlerde daha sonra nahiyenin idari alanlarında da görev almaya başladılar. Nahiye gerekli gördüğü hâllerde yeminli mahkeme azalarının sayılarını arttırabilmekteydi. Bu minvalde her *szolgabíró*nun yanına birer yeminli mahkeme azası tayin edilirken daha sonra bu sayı ikiye çıkartıldı.³⁴

Zabıt kâtibî, XII. yüzyılda artan yazı işlerine binaen *főispán*ın hususi müstahdemi olarak hizmete başlamıştır. Nahiyeler de zabıt kâtiplerine başvurarak, onları zaman zaman göreve çağırılmışlardır. Zabıt kâtipliği memuriyeti, XVII. yüzyıl sonunda değişerek daimi, resmî görevli hâline geldi. En önde gelen vazifesi nahiye idare meclisi ve mahkemesinin kayıtlarını tutmaktır. Bununla birlikte aynı dönemde *alispán*ın sorumluluğu altında olan zabıt defterlerinin muhafaza edilmesi görevi de kendisine verildi. Nahiye idaresinde hukuk ve tahrir alanında uzman kişilere ihtiyaç gitgide daha çok arttı ve pek çok kez bir zabıt kâtibinin aynı anda başka bir nahiyede de görev yaptığı oldu.³⁵

1.3. Mahkeme Usul İşlemleri

Mahkeme kaydının çevirisine geçmeden önce mahkeme prosedürünü açıklamakta fayda vardır. Hazırladığımız bu liste arşiv kaynaklarında sıklıkla karşılaşılan mahkeme süreçlerinin yol haritasıdır. Usul, bahsi geçen mahkeme kaydında da aynı şekilde ilerlemekle beraber yalnızca VI. maddeye kadar olan süreci bilmekteyiz.

- I. Davacının, davalıyı mahkemeye şikâyet etmesiyle birlikte adli süreç başlar. Eğer mağdur taraf, bu başvuruyu yapacak durumda değilse (cinayet durumunda) nahiye davayı açmaktadır.
- II. Nahiye mahkemesi, yetkili *szolgabíró*yu ve bir yeminli mahkeme azasını, davalıyı mahkemeye celp etmek için vazifelendirmektedir. Celpnamede celsenin gerçekleşeceği yerin ve tarihin belirtilmesi gerekmektedir.
- III. *Szolgabíró*, mahkemeye celbin yapıldığına dair müracaatta bulunur.

³² Borovszky, *a.g.e.*, 173.

³³ Bán, *a.g.e.*, 2/182.

³⁴ Bán, *a.g.e.*, 1/115.

³⁵ Bán, *a.g.e.*, 2/238.

- IV. Davacı, mahkemeden tahkikatın yapılmasını talep eder ve mahkemenin emriyle yetkili *szolgabíró* ve yeminli mahkeme azası bunu yerine getirir.
- V. Celse, mağdur tarafın davacı aleyhine şikâyetiyle, suçlamasıyla başlar. Tarafları ise vekilleri temsil eder.
- VI. Müdafî vekili, davacı tarafından takdim edilen belgelerin suretlerini isteyebilir. Bu pek çok kez dava sürecini yavaşlatmak, zaman kazanmak için başvuru bir yöntemdir.
- VII. Mahkeme kararı verir.
- VIII. Eğer taraflardan birisi mahkemenin kararını kabul etmezse daha yüksek bir mahkemeye başvurabilir.

2. Mahkeme Kaydının Çevirisi

Nahiye *szolgabíró*sunun müracaatı üzere.

Asil Borsod nahiyesi³⁶ *alispáni* soylu ve yiğit Dóry András hazretlerinin vazifelendirmesiyle, ben Borsod nam nahiyenin nizami *szolgabíró*sü³⁷ Kapossi István, tahkikat süresince yanıma memur tayin edilen yeminli mahkeme azası Csíszár Mihály Efendi ile beraber nahiye şûrasının davacı olduğu bir cinâyet davası sebebiyle mezkûr nahiyenin şu an Miskolc varoşunda ikâmet eden davalı Ónod asıllı Borbély György Efendi'yi tahkik etmek üzere yola çıktık. Ceza davasıyla alakalı 1687 senesinin [Mart] ayının 24. gününde, şahsen mezkûr efendinin hanesine giderek 1687 senesinin Nisan ayının dokuzuncu gününde Ónod'da gerçekleşecek³⁸ olan nahiye mahkemesine celp ettim. Bu davayla alakalı diğer celselerde de bizatihi hazır bulunmasını³⁹ ve aynı zamanda işbu mesele nihayete erinceye değin yaptıklarının sebebini ibraz etmesi hususunu tebliğ ettim. Borsod nahiyesi *Szolgabíró*sü Kapossi István ve Borsod nahiyesi yeminli mahkeme azası Csíszár Mihály tarafından mûmza.

Müracaatın yapılmasını müteakiben mezkûr nahiye şûrasının davacı vekili, davalı aleyhine suçlamaları işbu şekilde takdim etti:

Geçmiş 1686 senesinin İsa Mesih'in mukaddes doğum şenlikleri sırasında Ónod serhad kalesine geçme niyetiyle Eğri Kalesi'nden bir Türk, asil Borsod nahiyesinin varoşlarından⁴⁰

³⁶ Asil nahiye idari bölümü için bkz; Barna Mezey, ed., *Magyar Alkotmánytörténet*, Osiris Tankönyvek (Budapest: Osiris, 2003), 146-154.

³⁷ *Szolgabíró*nun kendisinden nizami olarak bahsetmesinin sebebi seçimle göreve getirildiğinden dolayıdır. Zira nahiye şûrası, iş yükünün fazla olduğu dönemlerde seçim yapmadan da başka *szolgabíró*ları göreve getirebilmekteydi.

³⁸ Nahiye mahkemesinin belirli bir toplantı yeri bulunmamaktaydı. XV. yüzyıl ortalarında Miskolc'da toplanılırken 1579 yılında Osmanlı tehlikesi sebebiyle Mohi kasabasında toplantılar gerçekleşmeye başlamıştır. XVII. yüzyılda da nihai bir yerde karar kılınmamıştır. Bu sebeple nahiye mahkemesi başlıca Ónod, Aszaló, Szendrő ve Sajószentpéter'de kurulmuştur. 1727 yılında nahiye konağı inşa edilmiş ve bu tarihten itibaren Miskolc'da yer almaya başlamıştır; Borovszky, *a.g.e.*, 191-192.

³⁹ Yalnızca ihanet suçu gibi ağır ithamlarda davalının mahkemeye şahsen gelmesi zorunluydu. Diğer hafif suçlamalarda ise yerine sadece vekilini gönderme gibi bir hakkı vardı; Eckhart, *a.g.e.*, 389-390.

⁴⁰ Macarca'da yazıldığı gibi kullandığımız varoş kelimesi, *mezőváros* (Lat. *Oppidum*) kelimesinin kısaltılmış hâlidir. Bu yerleşim biriminin etrafını kuşatan surlar bulunmazdı. Eğri yöneticiler de Miskolc ile alakalı yazışmalarında varoş tabirini kullanmışlardır; „*Dārü'l cihād ve el-ğuzzāt maħrüse-i eğri tevābi'nden ħavāş-ı hümāyūn ħaryelerinden mişķōfçe nām vāroş...*” bkz; Burak Akın, “Az Ahdnâme Alkalmazása Egy Bírósági ügy Példáján: Erzsike és Esztiike Pere (1664)”, *Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Levéltára-Levéltári Évkönyv. Új folyam.*, IV (2022): 130.

Miskolc'a geldi. Macaristan'daki Hıristiyanların da iman ettiği gibi bu Türk de ulu Tanrı'ya iman ve Hıristiyanlığı kabul etmek gayesindeyken, mezkûr davalı efendi suç ortağı yoldaşlarıyla bir araya gelip, Miskolc'a gelen Türk'e sokularak onunla dostluk kurdular. Neden böyle akla sığmaz bir işe kalkıştığını hâlâ idrak edemememize rağmen mezkûr davalı; suç ortağı yoldaşlarıyla beraber anlaşarak, Ónod serhad kalesine gitmek gayretinde olan bu Türk'ü elbise ve eşyalarını beyinlerinde iktisâm etme maksadıyla hiçbir gerçek sebep olmaksızın gece vakti öldürdü. Yalnızca davalı efendi bilebilir neden Tanrı'nın buyruklarına ve memleketin kaidelerine karşı geldiğini. Davacı nahiye şûrası, davalı efendi aleyhine bir yandan kanunların buyurduğu şekilde toplanmış tanık ifadelerini takdim ederken diğer yandan tanıkların uzak yerlerde iskân etmeleri sebebiyle daha sonra başka ifadelerin de toplanabileceğini ibraz etmiştir. İşbu sebeple nahiye şûrası, davalı Borbély György Efendi'nin bu bilâ-sebep icraatına binaen, memleket kaidesi olan Kral Ulászló'nun hususen Üçüncü Kanunnamesi'nin 73. maddesi ve Üçlü Kitap'ın birinci kısmının ondördüncü maddesinin son fıkrasına istinaden mahkeme tarafından cezanın infazını istemektedir. Nahiye şûrası, başka tanık ifadelerini mahkemeye ibraz etme hakkını saklı tutmaktadır.

Yukarıda zikredilen tanık ifadelerinin metni bu şekildedir:

Efendimizin 1687 yılının dokuz Nisan günü, ben asil Borsod nahiyesinin nizami *szolgabíró*larından Kapossi István, tahkikat süresince yanıma memur tayin edilen yeminli mahkeme azası Csíszár Mihály Efendi ile beraber soylu ve bahadır Dóry András Efendi hazretlerinin vazifelendirmesiyle, nahiye şûrasının davacı olduğu bir cinayet davasında Ónod'a Borbély György Efendi aleyhine mahkeme tahkikatını tatbik etmek üzere geldim. Asil Borsod nahiyesinin vazifelendirme yetkisine binaen, yedime verilen suallerle tahkikati işte bu minvalde ifa ettim.

Sualler: Mahkeme yeminini içtikten⁴¹ ve hakikatleri itirâf edeceğini ikrar ettikten sonra şahide soruldu. I. Sual: Száraz János'un ölümle infaz edilmesine sebep olan Türk'ün öldürülme hadisesinde Borbély György Efendi'nin bir ilgisi var mıydı, şayet vardysa o hâlde bu ne derece bir münasebetti? II. Sual: İşbu vakada kimler münasip birer şahit olabilir?

Birinci şahit Katona Mihály, kırk yaşlarında bir asilzade; mahkeme yeminini içti ve kendisine sualler yöneltildi.

I. Suale cevaben: Miskolc'daki Aszalay András Efendi'nin evinin karşısında olan hanemde otururken Száraz János da yanımdaydı.⁴² Bahsi gecen Türk ile beraber gelen Borbély György Efendi'ye Száraz János "Öldürelim mi bu Türk'ü?" dedi. Borbély György Efendi cevaben "Öldürün gitsin, bana sadece o altın işlemeli kılıcı verin, kimseye hiçbir şey söylemem, ben o altın

⁴¹ Şahitlerin mahkeme yeminleri hakkında bir örnek; "Ben ... diri Tanrı, kutsal bâkire Meryem ve cümle azîzler üzerine yemin ederim ki bu suâl olunacağı meselelere gerçek cevapları vereceğim. Gördüklerim, duyduklarım veya şahid olduklarım hakkında hiçbir şeyi saklamayacağım. Parayı, mükâfatı, ricâyı, adam kayırmayı, korkuyu, kin gütmeyi, kendi yararımı ve bir insanın aklına gelebilecek olan herşeyi bir kenara koyup vicdânım ve bilgim gereğince söyleyeceğim. Tanrı ve cümle azîzler yardımcım olsun."; Anna Seresné Szegőfi, "Zemplén Vármegyei Esküszövegek", *Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek*, C. 19 (Miskolc, 1983), 79.

⁴² Eğri'den gelen Türk'ün öldürülme planının tasarlandığı bu yerin nerede olduğunu bilmekteyiz. Aszalay ailesinin evi bugün hâlâ ayakta durmaktadır. Günümüzde bu ev Miskolc'un ana caddesi olan, Széchenyi Caddesi'nde bulunmaktadır. Aszalay ailesi hakkında bkz; Éva Gyulai, "Egy Borsodi Nemes Rákóczi Oldalán – Aszalay Ferenc (1674–1729) Udvari Szekretárius Életútja", *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa: Tanulmányok a Rákóczi-Szabadságharc Kezdetének 300. Évfordulójára*, C. 2 (Sárospatak, 2003), 7-79.

işlemeli kılıçla yetinirim!” dedi. Borbély György Efendi üç veya daha fazla kez haneme gelip gitti. Bu şekilde kendi aralarında meşveret ettiler. Ancak karanlık çöktüğü vakit evimden çıktı. Akabinde pencereden bir adam seslendi: “Hey askerler, hazırlanın zîrâ Türk’den haber var!” Ama kimdi o bağırın bilmiyorum. Bunun üzerine o askerler hemen kalktılar ve o Türk ile birlikte gittiler, ne zaman öldürdüler bilmiyorum. Mamafih Borbély György Efendi, Száraz János ve yoldaşlarının mezkûr altın işlemeli kılıcı teslim etmeleri gereken adamın adını söyledi. Ve o bahsi geçen adam orada olmadığı takdirde Lakatos Györgyné’ye vermeleri gerektiğini tenbih etti. II. Suale cevaben: Evet, bu meselede Molnár Mihályné, Molnár Jánosné ve benim zevcem de münasip birer şahit olabilirler.

İkinci şahit Katona Mihályné Abonyi Panna, otuz yaşlarında bir asilzade; mahkeme yeminini içti ve kendisine suâller yöneltildi.

I. Suale cevaben: Evet, Borbély György Efendi bir vakit askerlerle ve Száraz János ile görüşmek için bize gelip gitti. Kendi aralarında kâh Latince kâh alçak sesle çokça meşveret ettiler. Ama Borbély György Efendi hazretleri ne hakkında konuştular ben bilmiyorum. Bir ara gece yarısı Borbély György Efendi gider gitmez pencereden seslenildi (Ama kimdi bilemem.): “Hazırlanın askerler zira Türk’ten haber var!” Bunu müteakiben askerler ayrıldılar ve yanlarına Türk’ü de aldılar. Bir hafta sonra onları aynı şekilde bizim evde Türk’ün elbisesini ve dolamasını iktisâm ederlerken gördüm. Fakat kılıcı ayrı bir yere koydular ve şunu söylediler: “Bu altın işlemeli kılıcı paylaşmaya gerek yok, zira bize ait değil, bu Borbély György’ündür.” II. Suale cevaben: Evet, işbu meselede Molnár Mihályné ve Molnár Jánosné ile beraber hane reisinin oğlu ve kızı da münasip birer şahit olabilirler, onlar da bu hadiseden haberdarlar.

Zanlı olarak itham edilen davalı asilzade Borbély György Efendi namına resmî davalı vekili (ki tarafımızdan dava vekilliğine binaen resmî mektubunu almış)⁴³ asilzade Aszalay András mahkemeye şahsen gelmiştir ve kanunlara uygun bir şekilde peşinen itiraz etmekle beraber ceza davasıyla alakalı celseler süresince ispat, tahkik ve müvekkilinin savunmasını yapmak için tüm ihtimalleri değerlendirme hakkını saklı tutmaktadır. Davalı vekili mahkemeden dava arzuhalinin ve tanık ifadelerinin birer suretini almayı talep etmiştir. Arzu edilen belgelerin suretleri hazır edilsin ve davalı vekiline teslim edilsin.

⁴³ Dava vekilliği yapmanın 1694 yılına kadar bir ön koşulu olmamasına rağmen, kişinin yetkili idari birimden vekilliğini yapacağı davalı veya davacı adına bu görevinin onaylandığına dair belge (Lat. *Litterae procuratoriales*) alması zorunluymuştu. Bu sebeple, zabıt kâtibi de Aszalay András’ın müdafî vekilliğinin usullere uygun bir şekilde olduğunu belirtmektedir; Eckhart, *a.g.e.*, 390-391.

3. Transkripsiyon

Relatio domini judlium.

Én, Kapossi István, nemes Borsod vármegyének ordinarius szolgabírája mellém adjungált esküdt társammal, nemzetes Csiszár Mihály urammal együtt mentünk ki nevezett Borsod vármegyének vice ispánjának, nemzetes vitézlő Dőry András uramnak őkegyelmének commissiójából, mint actornak és magistratusnak instantiájára megírt vármegyében, mostan Miskolcz várossában lakozó ónodi Borbély György uram, mint in causam attractum ellen néminemű gyilkosság végett, citáltam penig criminaliter die 24. mensis, anni currentis 1687. magát personaliter maga lakóházánál ad diem 9. affuturi mensis Aprilis anni currentis jam specificati Ónodban leendő nemes vármegye törvényszékére, és több következő törvényszékekre is maga személye szerint compareáljon, és mind addig is, míglen ez dolognak végi szakad, és adja elegendő okát cselekedetinek. Stephanus Kapossi judlium comitatus Borsodiensis m. p. Michael Csiszár jurassor comitatus Borsodiensis m. p.

Facta relatione, procurator idem domini actoris et magistratus, qui supra actionem domini actoris et magistratus contra mentionatum in causam attractum taliter proponeret: Miképpen az elmúlt 1686. esztendőben, circa festum Sanctae Nativitatis domini Jesu Christi, midőn ezen nemes Borsod vármegyében, Miskolcz várossában valamely török kijövéen Eger várából, hogy az nagy Istent és az keresztyén vallást, mint Magyarorszában az keresztyének szoktanak hinni és vallani, azon török is azont vallja és higgye, Ónod végházában igyekeztén, az praelibatus dominus in causam attractus complices társaival consociálván és adjungálván magát azon kijött törökhöz, tartván véle barátságát, azomban nem tudatik, micsoda elmétül viseltetvén, az megnevezett in causam attractus complices társaival megegyezvén, azon Ónod végházában igyekező törököt minden igaz ok nélkül, éjszakának idején megölte, ruháival, portékáival egyező akarattal felosztozván, maga tudja az dominus in causam attractus, hova fordította, az Isten és az ország törvényei ellen. Mellynek erősségére és bizonságára az dominus actor és magistratus producáltat az dominus in causam attractus ellen mind mostan judicialiter colligált attestatiókat, s mind penig ennek utána is az tanúknak messze lételek miatt. Annak okáért kívánja az dominus actor és magistratus, hogy az dominus in causam attractus ezen ok nélkül való cselekedeteért az ország törvénye szerint, signanter articulum 73. Uladislai regis decreti 3. et titulum 14. partis primae Tripartiti Decreti ultimo paragrapho per dominos judices judicialiter cum executione reali convincáltassék, reservanda ulterioris agendi facultas.

Praemissarum attestationum contextus fuit talis.

Anno Domini 1687. die 8. mensis Aprilis. Én, Kapossi István, nemes Borsod vármegyének egyik ordinarius szolgabírája, ezen nemes vármegyének mellém adjungált jurassorával, nemes Csiszár Mihály urammal együtt, az nemzetes és vitézlő Dőry András uram ő kegyelme, mint actor és magistratus instantiájára ültem le itt, Ónodban judicialis inquisitionnak peragálására Borbély György uram ellen, mellyet az előmben adatott deutrum szerint ekképpen peragáltam az felül megírt nemes Borsod vármegyének exmissiójából.

De eo utrum: Vallja meg igazán, hiti után az tanú, Borbély György uramnak az töröknek megölettetésében, mellynek haláláért Száraz János megölettetett, volt-é valami közi, ha volt, micsoda közi volt? 2. Azt is hiti után vallja meg az tanú, ezen dologban kiket tudna jó tanúknak lenni?

1. testis Katona Mihály, nobilis, annorum circiter 40. juratus, examinatus fassus est ad 1. mint hogy az melly házban én Miskolczon laktam, csak által ellenben vagy in frontem az Aszalay András uram házával, az mikor immár Száraz János nálam volt, azon törökkel jöve által Borbély György uram, mondotta néki Száraz János: Megöljük-e mi ezt a törököt? Arra mondá Borbély György uram: Csak öljétek meg, s azt az aranyas kardot adjátok nékem, nem mondom senkinek, én azzal meglelégszem! Háromszor vagy többször is csak jött, s ment Borbély György uram az házamhoz, úgy tanácskoztanak, amikor immár igen setét volt, csak akkor ment onnét el Borbély György uram, s mindjárt az ablakomon beszóllaltak, s mondotta az az ember: No, katonák, készüljétek, mert török hír van! De ki szóllott bé, nem tudom. Az katonák mindjárt csak felköltek, s az törökkel együtt elmentek. Mikor ölték meg, nem tudom, mindazáltal Borbély György uram meg is nevezte az embert, ki kezében adják Száraz Jánosék az aranyas kardot, ha ő ott nem leszen is, csak az Lakatos Györgyné kezében adják. Ad 2. Tudom, ezen dologban Molnár Mihályné és Molnár Jánosné, s az magam feleségem is jó tanúk lehetnek.,,

2. testis Katona Mihályné Abonyi Panna, nobilis, annorum circiter 30. jurata, examinata fassa est ad 1. Tudom, azon alkalmatossággal Borbély György uram jött s ment az katonákhoz, Száraz Jánosékhoz, tanakodtak sokat egymás közt, hol deákul, hol penig csak lassan, de mit beszéllett ő kegyelme Borbély György uram, én nem tudom. Egyszer éjszakának idején kimégyen Borbély György, azomban csakhamar beszóllalnak az ablakon (de ki volt, nem tudhatom): Készüljétek, katonák, mert török hír vagon! Azomban az katonák mind elmentenek, az törököt is elvitték, egy hét múlva azon töröknek ruhájával, dolmányával hogy osztoztanak ugyan nálunk, láttam, hogy az kardot félre tették, s azt mondták: Ezt az aranyas kardot nem kell osztani, mert ez nem az enyének, hanem Borbély Györgyé. Ad 2. Tudom, hogy ezen dologban jó tanú lehetne Molnár Mihályné s Molnár Jánosné is, az gazda fia is, és az leánya is jól tudják.

Stephanus Kapossi judlium comitatus Borsodiensis m. p. Correcta. Michael Csiszár juratus comitatus Borsodiensis m. p.

Nomine et in persona egregii domini Georgii Borbély, praetensi videlicet in causam attracti egregius Andreas Aszalay, legitimimus eiusdem procurator cum nostris et penes personalem eiusdem adstantiam, praemissa solenni juris protestatione, reservataque tempore discussionis causae et criminalis allegandi, disputandi ac memoratum suum principalem defendendi cum omnimoda facultate comparet, petitque paria productae actionis et accessoriorum judicialiter impertiri. Dantur. Expeditur.

Değerlendirme ve Sonuç

Zabıt defterine mahkeme kaydının devamı tahrir edilmediğinden dolayı davanın nasıl sonuçlandığını bilememekle beraber, davanın ana karakteri olan maktul hakkında da ne yazık ki sınırlı bilgiye sahibiz. Elde edebildiğimiz bilgiler ışığında kendisinin dolması, altın işlemeli kılıcı olduğunu ve Eğri Kalesi'nden Ónod Kalesi'ne Hıristiyanlık inancına geçmek için yola koyulduğu anlaşılmaktadır. Kısıtlı veri neticesinde maktulün casus kılığına bürünmüş bir kimse olduğu izlenimine varmak mümkündür. Casus olma ihtimalini destekleyen unsurlar arasında; din değıştirme amacıyla yola çıkması, gizlenerek veya dolaylı yollarla Ónod Kalesi'ne varmaya çalışması, isminden hiç bahsedilmemesi, kısmi bir dil becerisi ve altın işlemeli kılıç gibi değerli bir eşyaya sahip olması gibi faktörler gösterilebilir. Yine aynı sebeplerle potansiyel bir tüccar olma

ihتمali de sayılabilir.⁴⁴ Çalışmada, Türk'ün niçin ilk olarak Miskolc kasabasına geldiğini ve isminin mahkemede neden anılmadığı üzerine çeşitli ihtimalleri değerlendirdik.

Osmanlı tabiiyetindeki Macaristan coğrafyasında casusluk/muhbirlik faaliyetleri mevcuttur ve davaya konu olan Türk de bu gruba dâhil olabilir. Bu konuda geniş çaplı bir değerlendirme yerine, davanın gerçekleştiği bölgeden Osmanlıca belgelerle desteklenmiş yerel ve küçük çaplı örnekler üzerinden bir analiz yapmak daha doğru olacaktır.

İlgili meselede, Eğri Beylerbeylerinin Miskolc kasabası mukimlerine, çevre bölgelerdeki gelişmeleri ivedilikle kendilerine ulaştırılması hakkındaki tembihlerini biliyoruz.⁴⁵ Bunun yanı sıra, Miskolc'daki il arşivinde bulunan Türk Vesikaları adlı dosyada yer alan 1664 tarihli, Eğri kadısı Ebubekir bin Mehmed huzurunda gerçekleşen iki dava kaydında da, gayrimüslim reyanın Osmanlı kuvvetleri için yürüttüğü muhbirlik faaliyetlerine şahit olmaktayız. Bu iki hüccetten ilki gönüllüyan bölükbaşlarından Bekir ile ilgilidir. Olaylar, Erzsike ve Esztike isimli, henüz ergenliğe girmemiş iki kız kardeşin harp bölgesinden gelip Miskolc kasabasına yerleşmesi ve bu durumun "bazı reyanın hafiyeten" Bekir'e ihbar etmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁶ Diğer dava ise, Mihály isimli bir papazın darülharpte uzun süre vakit geçirdikten sonra Miskolc kasabasına geldiği ve bu meselenin "bazı keferenin hafiyeten" Hasan adlı gönüllü bölükbaşısına ihbar etmesiyle gelişen olaylarla ilgilidir.⁴⁷ Burada, muhbirlik yapan kişinin aynı şahıs veya şahıslar olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim iki olaya müdahale eden Osmanlı kolluk kuvvetleri, kendi çıkarları için bu duruma müdahil olmuşlardır: İlk olayda kızları tasarrufuna almak, ikincisinde ise papazın elli gümüş kuruşuna⁴⁸ el koymak amaçtır. Dolayısıyla, bu küçük kasabada dahi günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki belgelere dayanarak bu tür muhbirlik faaliyetlerinin gerçekleştiğini gözlemlemekteyiz.

Bu meseleyi küçük bir kasaba boyutundan, tüm Macaristan coğrafyasına genişlettiğimiz zaman casusluk faaliyetlerinin hem Osmanlı Devleti hem de Krallık Macaristanı için vazgeçilemez önemde bir bilgi kaynağı olduğunu görebiliyoruz. Ancak, burada genelde dinlerini değiştiren dönemlerin (Mac. *Pribék*) kullanıldığını ve bu kişilerin pek çok kez iki tarafa da hizmet ettiğini tespit edebiliyoruz.⁴⁹ Bu sebeple, maktul hakkında sormamız elzem olan sorular şunlardır: Gerçek niyeti Hristiyanlık inancına geçmek midir, yoksa bir Osmanlı casusu olarak rol mü yapmaktadır? Bu şahıs bir Macar casusu olabilir mi? Son olarak, her iki tarafa da hizmet eden bir dönme olma ihtimali mümkün müdür?

⁴⁴ Tüccar taifesi ve casusluk arasındaki ilişki hakkında bkz; Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22 S. 34 (2003), 20-22.

⁴⁵ Kamody Miklós: "Hírközlés, Levelezés a Török Hódoltság Idején" *Studia Agriensia* 20, (1999), 69-70.

⁴⁶ "...ma 'lūmdur ancak ba 'zı re 'āyā hafiyeten bana gelüb şağīretān-ı mezbūretān harbīden gelüb harbī evlādıdır deyü iħbār itmekle ben dahī çetecilerüm ile varub ahz idüb getürdüm sonra haber aldım.." Akın, a.g.e., 130.

⁴⁷ "...vālīmiz olan Kāsım paşa hazretleri zemān-ı şerīflerinde emāniyla çıkub vālī-yi müşārūn ileyhden emān ile vīre kāğıdı alub vārōş-ı mezkūrede iki ay miqdāri mütetekkin olduktan sonra dārü 'l harbe dāhīl oldı deyü ba 'zı kefere hafiyeten haber virdikleri ecilden biz dahī varub rāhib-i mezbūrun vārōş-ı mezkūrda vāki ' hānesini basub kendüni ahz edüb dīvān-ı Egrīye iħzār eylediğimizde..." HU-MNL-BAZML-IV.1501.m. 1.

⁴⁸ "...ğıbbe` s- sū 'āl merķūmün zimmīler cevāblarında fı 'l vākī' müdde 'iyün-ı mezbūrūn vech-i meşrūhū üzere rāhib-i mezbūrun vārōşumuzda vākī' hānesini basub kendüsini ahz idüb egrīye götürüb zulmen elli aded sīm gurūşunu aldıkları ecilden biz dahī gelüb huşuş-ı mezkūre ifteri olub yedinde vālī-i müşārūn ileyhden emāniyla vīre kāğıdı olduğımı..." HU-MNL-BAZML-IV.1501.m. 1.

⁴⁹ Takáts, a.g.e., 44, 173.

Mahkeme kaydı bu sorulara tatmin edici cevaplar sunmaktadır. İlk olarak, maktulün tekrar Hıristiyanlığa geçmek isteyen Macar bir dönme olmadığı açıktır. Çalışmanın başında belirttiğimiz, mahkeme kaydında defaatle geçen ‘Türk’ ifadesi bunu destekler niteliktedir. Zira, eğer maktul Macar bir dönme olsaydı, bunun mahkeme kaydında belirtilmesi gerekirdi.⁵⁰ Macar dönmelerin eski topraklarında hoş karşılanmadıkları hatta öldürüldükleri bilgisine de kaynaklar vasıtasıyla ulaşabilmekteyiz.⁵¹ Lakin bunun zıttı bir durum için en önemli kanıt, davalı vekilinin tanık ifadelerine ve itham edilen bu fevkalade ağır suç karşısında yaptığı savunmadır. Keza davalı vekili, bir savunma yerine mahkeme usul işlemleri adlı bölümde de bahsettiğimiz gibi, mahkemeyi başka bir tarihe tehir ettirerek, bir çare arama yoluna gitmiştir. Şayet maktul bir casus veya dönme olsaydı davalı vekili bunu kullanırdı; dahası böyle bir kamu davası açılmasına da gerek duyulmazdı. Nitekim Türk’ün cinayetiyle alakalı ilk dava, Száraz János aleyhinde açılmış ve kendisi infaz edilmiştir. Yukarıda da tartışıldığı üzere, Eğri Vilayetinin Miskolc ahalisini kendi dindaşlarına karşı muhbirlik faaliyeti yapması için kullandığı görülmektedir. Bu durum, bölgedeki yöneticilerin haber alımında bir zorluk yaşamadıklarına işaret etmektedir. Böyle olsa dahi, bu tür kargaşa dolu bir dönemde, stratejik bir önemi olmayan bu bölgeye casus gönderilmesi mantıklı bir hareket olarak değerlendirilemez. Netice itibarıyla, kabzası veya kılıfı altın işlemeli bir kılıçla yola çıkan birisinin, özellikle Száraz János ve asilzade Borbély György Efendi gibi kişiler tarafından bu kadar ilgi çekmesi, diğer unsurlar tarafından da fark edileceği anlamına gelir. Bunun casusa yakışır bir hareket olmadığı açıktır.

Maktulün din değiştirme kararında ne kadar samimi olduğunu öğrenmemiz mümkün değildir. Ancak bu kararın başlattığı bir dizi olay sonucunda, Borbély György Efendi, canını ve tüm servetini kaybetme tehlikesiyle sonuçlanacak bir ihanet suçuyla yargılanmaktaydı. Türk’ün 1686 senesinin Aralık ayında Eğri Kalesi’nden Ónod Kalesi’ne doğru yola çıktığı dönemi incelediğimizde, Budin’in dört ay önce Krallık Macaristanı’nın idaresine geçtiğini görmekteyiz. Büyük ihtimalle maktul tüm varlığıyla değerli ve taşınabilir bir eşya olarak bu çalkantılı ve tehlikeli zamanda hayatta kalmak için Hıristiyanlık inancına yani Macar tarafına geçmeye niyet ve bunun için Ónod kalesini tercih etmek istemiş olabilir. Aynı zamanda, Osmanlı tarafında işlediği bir suçtan dolayı da⁵² Macar tarafına geçmesi ihtimal dahilindedir. Bu ihtimaller çoğaltılabilir, ancak genel resim çalışmada zikredildiği gibidir.

Mahkeme kaydı hakkında da değerlendirme yapmak, metnin son tahlili için faydalı olacaktır. Dönemin kaotik koşulları göze alındığı zaman Macar ahali tarafından Osmanlı tebaasından birisinin öldürülmesi ‘normal’ ya da ‘olması gereken’ bir hadise olarak kabul edilebilir. Bu hâlde dahi nahiye şûrası, Borbély György Efendi’yi sadece cinayetle suçlayabilecekken ihanet suçuyla yargılamayı tercih etmiştir. Bu suçlamanın ne derece ağır sonuçları olduğunu, hükümlünün kendi canı ve malının dışında, tüm ailesini ve mirasçılarını etkilediğinden çalışmada ayrıntılı bir şekilde bahsettik. Kral Ulászló’nun III. Kararnamesi ve Werbóczy István’ın Üçlü Kitap’ındaki davada konu olan ilgili hükümler, Osmanlı Devleti’nin Macaristan’da hâkimiyet kurmasından önce koyulmuşlardır. Bu yüzden bahsi geçen hükümlere dayanılarak bir kamu davasının açılması

⁵⁰ Mahkemede kullanılan Türk tabiri, aksi yazılmadığı için Latince: *Ex Turcismo*, Macarca: *Törökségből való* olarak kabul edilmelidir. Muhammedîlerden-Müslümanlardan olan kimse manasına gelmektedir.

⁵¹ Takáts, 173.

⁵² Benzer bir örnek olarak bkz; Buket Kalaycı, “Nicoló Algarotti: İhtida Sınırında Şekillenen Bir Yaşam”, *İmparatorluğun Öteki Yüzleri Toplumsal Hiyerarşi ve Düzen Karşısında Sıradan Hayatlar*. Ed. Fırat Yaşa, (Koç Üniversitesi Yayınları, 2020), 291-304.

alışlageldik bir durum değildir. XVII. yüzyılın son çeyreğindeki ve Kral Ulászló'nun 1498 tarihli III. Kararnamesi arasındaki 'Türk' algısı⁵³ farklıdır.

Zikredilen unsurlara rağmen, nahiye şûrasının ilgili hükümlere istinaden sanığın cezalandırılmasını istemesinin iki sebebi olabilir. Bunlardan ilki, çeviri metninde görüldüğü üzere maktulün Hıristiyanlık inancına geçmeye niyet etmesidir. İddia makamı pek çok kez bu konu üzerinden davalı Borbély György'ü itham etmiştir. Bunun dışında nahiye şûrasının böylesi bir tepkiyle dava açması ve bu süreçten daha önce cinayeti planlayan Száraz János'u infaz etmesi, hadisenin Borsod nahiyesinde büyük bir tepki uyandırdığını göstermektedir. İkincisi ise Osmanlı varlığının Macaristan sahasından artık çekilmeye başlaması ve ardında bir Osmanlı bakiyesi bırakması meselesidir. Bu minvalde nahiye şûrası, burada kalmayı tercih eden yahut kalmak durumunda olan Türklerin gaspa uğramasının, öldürülmesinin önüne geçmek için bir emsal karar vermek istemiş olabilir.

Mahkeme kaydı, Krallık Macaristanı'ndaki adli süreci detaylı olarak inceleme fırsatı sunmasının yanı sıra, XVII. yüzyılın son çeyreğinde sınır bölgelerindeki Türk-Macar ilişkilerini farklı bir perspektiften değerlendirme imkanı da sağlamıştır. Bu çalışmayla bir belge türü olarak mahkeme kaydının, sahip olduğu zengin içeriği ve nasıl incelenmesi gerektiği konusunu gündeme getirmeye çalıştık. El yazmasının Türkçe çevirisinde takip edilen metodolojinin, bu tür belgelerle alakalı gelecek çalışmalarda araştırmacıların işini kolaylaştırmasını ümit etmekteyiz. Özellikle her iki devlete de vergi veren, bazen Osmanlı'nın koyduğu kurallara, bazen Krallık Macaristanı'nın vergi politikasına göre 'iki kılıç altında' yaşamak zorunda kalan bu insanların hayatlarının çoğunlukla Macarca kaynaklar vasıtasıyla anlaşılabilirliği açıktır. Nihayetinde, bu alanda eski Türkçe ve Macarca'nın bir arada kullanımıyla yapılacak olan çalışmalar literatürü daha güvenilir yapmasının dışında bakış açımızı da değiştirmeye vesile olacaktır.

⁵³ Türk imajının değişimi hakkında bkz; Fodor Pál, "The View of the Turk in Hungary: The Apocalyptic Tradition and the Legend of the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context" *Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople*. Ed. B. Lellouch ve Stephane Yerasimos, (L'Harmattan, 1999) 99-131.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

HU-MNL-BAZVL

——— IV. 501/a. Borsod vármegye levéltára, Közgyűlési jegyzőkönyvek, 10. kötet, 816–821.

——— IV.1501.m. Miskolc város tanácsának iratai. Miskolc város török levelei.

——— IV.1501/f 1-5. füzet. Miskolc számadáskönyvei 1678-1687.

2. Araştırma Eserler

Akın, Burak. “Az Ahdnáme Alkalmazása Egy Bírósági ügy Peldáján: Erzsike és Esztike Pere (1664)”. *Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára-Levéltári Évkönyv. Új folyam.*, IV (2022): 126-135.

Bán, Péter, ed. *Magyar Történelmi Fogalomtár*. C. 1-2. Budapest: Gondolat, 1989.

Blaskovics, József. “Az „orta Madzsar” (Orta Macar) és Erdély Történetére Vonatkozó Török Okiratok I. Rákóczi György Fejedelem Korából”. *Borsod-Abaúj-Zemplén Levéltári Évkönyve*, VI (1990): 259-301.

Bodnár, Tamás ve Tóth Péter. *Borsod Vármegye Adózása a Török Korban*. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek 44, 2005.

Borovszky, Samu. *Borsod Vármegye Története: A Legrégibb Időktől a Jelenkorig*. Budapest: MTA, 1909.

Buket Kalaycı, “Nicoló Algarotti: İhtida Sınırında Şekillenen Bir Yaşam”, *İmparatorluğun Öteki Yüzleri Toplumsal Hiyerarşi ve Düzen Karşısında Sıradan Hayatlar*. Ed. Fırat Yaşa, (Koç Üniversitesi Yayınları, 2020): 291-304.

Eckhart, Ferenc. *Magyar Alkotmány- és Jogtörténet*. Budapest: Politzer, 1946.

Fekete, Ludwig. *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645, (Schriften des Palatins Nikolaus Esterházy)*. Budapest, 1932.

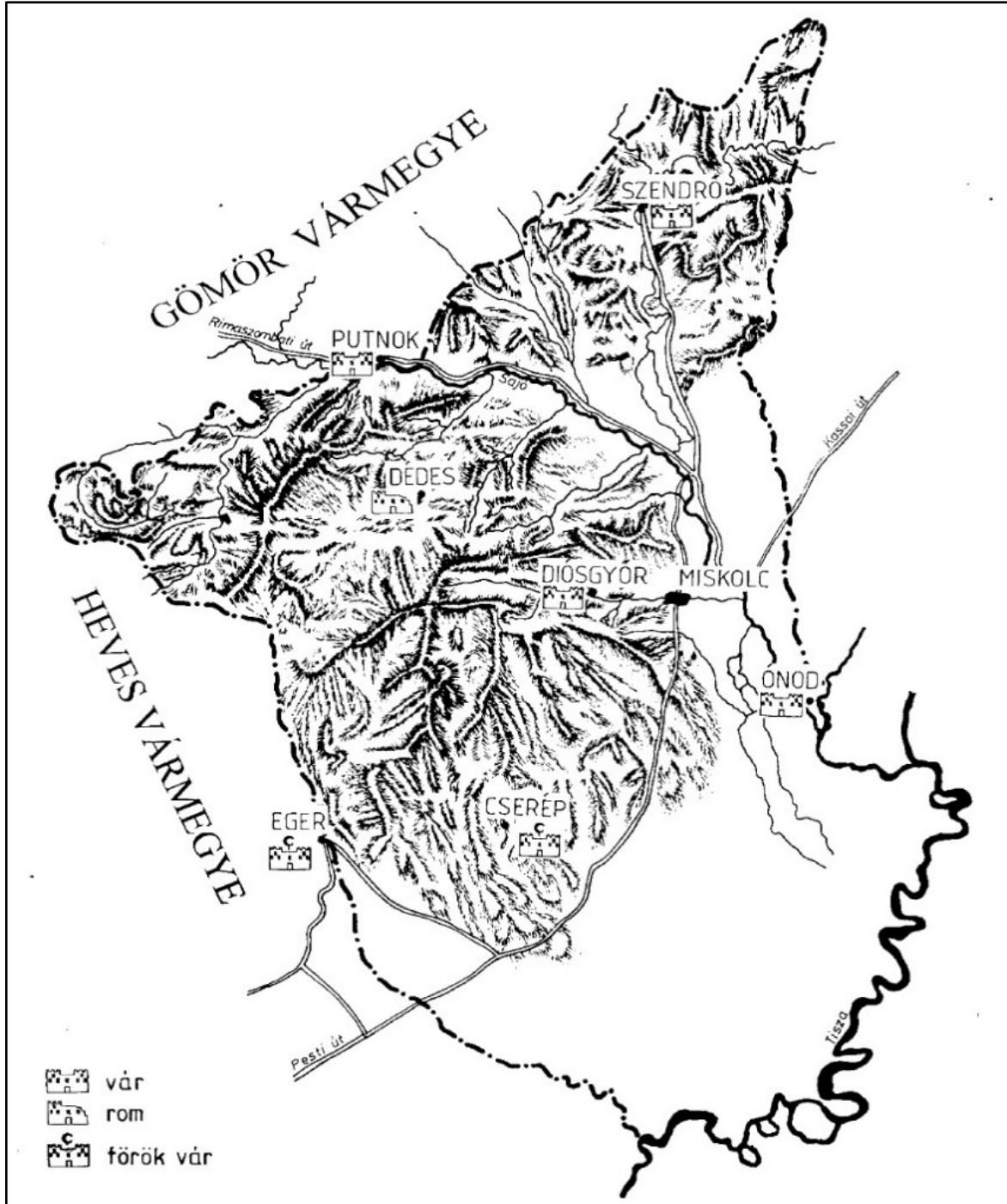
Fodor, Pál. “The View of the Turk in Hungary: The Apocalyptic Tradition and the Legend of the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context”. *Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople*. Ed. B. Lellouch ve Stephane Yerasimos, (L’Harmattan, 1999): 99-131.

Gyulai, Éva. “Egy Borsodi Nemes Rákóczi Oldalán – Aszalay Ferenc (1674–1729) Udvari Szekretárius Életútja”. *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa: Tanulmányok a Rákóczi-Szabadságharc Kezdetének 300. Évfordulójára*, Sárospatak, 2003.

———. “Miskolc Topográfiaja a XVI–XVII. Században”. *Miskolc Története : 1526-tól 1702-ig*, Miskolc, 1998.

- Haldun Eroğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22 S. 34 (2003): 11-33.
- Holub, József. *Néhány Kérdés a Leánynegyed Köréből*. C. 4. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1936.
- “II. Ulászló Harmadik Decretuma”. *Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytar (1000-1526)*. Erişim 8 Nisan 2023. <https://mek.oszk.hu/01300/01396/html/02.htm#28>
- Kamody Miklós: “Hírközlés, Levelezés a Török Hódoltság Idején” *Studia Agriensia* 20, (1999): 65-79.
- Koncz Ibolya, Katalin. “A Jegyajándék és a Hitbér Jogtörténeti Gyökerei”. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 1/XXX (2012): 67-73.
- Marjanucz, László. “A Járás a Magyar Történelemben”. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et Politica-Ünnepi Kötet : Dr. Blazovich László Egyetemi Tanár 70, Születésnapjára*, LXXV (2013): 441-454.
- Mezey, Barna, ed. *Magyar Alkotmánytörténet*. Osiris Tankönyvek. Budapest: Osiris, 2003.
- Meznerics, Iván. *A Megyei Büntető Igazságszolgáltatás a 16-19. Században*. Budapest: Sárkány Nyomda, 1933.
- Nyíri, Dániel. “Miskolc Régi Számadáskönyvei”. *Történelmi és Régészeti Közlemények Miskolc Város és Borsodvármegye Multjából*, II (1926): 17-26.
- Seresné Szegőfi, Anna. *Zemplén Vármegyei Esküszövegek*. Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 19. Miskolc, 1983.
- Szendrei, János. *Miskolcz Város Története és Egyetemes Helyiratai Oklevéltár Miskolcz Város Történetéhez 1225-1848*. C. 3. Miskolc, 1890.
- Takáts, Sándor. *Macaristan Türk Aleminden Çizgiler*. Çev., Sadrettin Karatay. Tarih Dizisi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1922.
- Timon, Ákos. *Magyar Alkotmány- és Jogtörténet: Különös Tekintettel a Nyugati Államok Jogfejlődésére*. 6. kiad. Budapest: Grill, 1919.
- Werböczy, István. *Tripartitum. A Dicsőséges Magyar Királyság Szokásjogának Hármaskönyve*. Budapest, 1990.

Ekler

Şekil 1. Borsod Nahiyesindeki Kaleler

Mahkeme Kaydı

Mahkeme kaydı altı sayfadan oluşmaktadır. Örnek olarak ilk iki sayfası ekte verilmektedir.
HU-MNL-BAZVL IV. 501/a. 10. kötet, 816-817.

